

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
«ЦЕРКОВНИЙ ЖИВОПИС ПОЛТАВЩИНИ XVII – ПОЧАТКУ XX
СТОЛІТЬ: СТИЛІСТИКА, ІКОНОГРАФІЧНІ ТА
ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ»
Соколової Дарини Костянтинівни
Науковий керівник – Шуліка В'ячеслав Вікторович,
канд. мистецтвознавства, доцент,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація» галузі знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дослідження. Тема рецензованої роботи безумовно актуальна, оскільки церковний живопис Лівобережної України XVII – поч. XX ст. залишається мало вивченим явищем національної культури через значну втрату пам'яток. Водночас окремі пам'ятки та живописні ансамблі, яким пощастило вціліти, зокрема комплекс ікон з іконостасів Преображенської церкви у Великих Сорочинцах та Вознесенської церкви в Березні – є видатними творами української художньої культури, які презентують найвищий розквіт мистецтва доби Гетьманщини. Обидва ансамблі свідчать про винятково високий рівень живописної майстерності властивої церковному живопису Лівобережної України, а отже про розвинуте художнє життя Лівобережжя. Однак через недостатню його вивченість ми маємо лише загальне уявлення про художні процеси і мистецькі осередки, які існували в регіоні. Тому кожна наукова розвідка, присвячена церковному мистецтву Лівобережжя є актуальною і важливою, яку слід усіляко вітати. В цій ситуації давно назріла необхідність вивчення локальних художніх осередків, з ретельним опрацюванням джерел, виявленням регіональних особливостей церковного малярства та імен виконавців. Саме таку лакуну і заповнює дисертація Дарини Костянтинівни Соколової «Церковний живопис Полтавщини XVII – Початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості», в якій дослідниця окреслює корпус вцілілих живописних пам'яток і виконує їх типологічну класифікацію на основі вивчення еволюції іконографії і стилю. У підсумку – перед нами перша фундаментальна робота, що містить узагальнення

фактичного матеріалу по церковному мистецтву Полтавщини означеного періоду. Не менш актуальним аспектом дисертації є вивчення техніко-технологічних особливостей досліджуваних пам'яток, що є важливою складовою до аргументованого мистецтвознавчого аналізу.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни. Визначена у дисертації мета і задачі, зумовили не лише актуальність а й наукову новизну дослідження. Цінністю роботи є введення до наукового обігу значної кількості невідомих і недосліджених пам'яток живопису Полтавщини, віднайдених дослідницею підчас польових експедицій, виявлення іконописних осередків та імен виконавців церковного живопису. Саме це дає можливість Дарині Костянтинівні цілком переконливо укласти періодизацію й окреслити етапи розвитку живопису Полтавщини, виявити його стилістичні та іконографічні особливості. Наукові положення і висновки дисертації є обґрунтованими, оскільки спираються не лише на візуальне обстеження пам'яток, а й на дослідження в ультрафіолетових та інфрачервоних променях, а також вивчення живописного шару з використанням рентгенографії. Достовірність наукових результатів, їх новизна та обґрунтованість підтверджують розміщені у додатку Б фотоматеріали, більша частина з яких виконана дослідницею самостійно.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності. За змістом дисертаційна робота Д. К. Соколової повністю відповідає спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і результатом

самостійних досліджень здобувачки. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

За структурою дисертація Д. К. Соколової складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 160 позицій і додатку з ілюстраціями (120 позицій), які містяться в окремому томі. Текст дослідження викладено на 152 сторінках. Структура роботи відповідає поставленій меті і завданням дослідження. Його результати викладені в загальних висновках.

У вступі дисертації визначено актуальність, об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовано географічні та хронологічні межі, сформульовано мету та завдання дисертації, викладені основні положення та наукова новизна роботи, результати її апробації. Перший розділ містить аналіз історіографії, висвітлено джерела дослідження та перелік методів, які застосовувалися в роботі. З тексту розділу випливає, що Дарина Костянтинівна ретельно опрацювала значний обсяг літератури за темою дисертації від перших описових текстів XVII ст. до останніх публікацій першої чверті XXI ст. За результатами вивчення опублікованих матеріалів дослідниця цілком справедливо констатує, що ґрунтовно вивчені лише окремі пам'ятки Полтавщини, тоді як цілісна картина розвитку церковного живопису Полтавщини не створена. Розділ містить інформацію про джерела дослідження, яка доводить велику роботу здобувачки з натурного обстеження пам'яток, які зберігаються в музейних колекціях України та виявлених нею під час експедицій Полтавщиною, а також опрацювання архівних фотоматеріалів по пам'яткам регіону. Другий розділ послідовно розкриває чотири теми, пов'язаних із станковим малярством: розвиток іконопису Полтавщини в контексті історико-культурної ситуації протягом 17 – поч. 20 ст., іконописні осередки Полтавщини 19 – поч. 20 ст., ґрунтовний опис іконографії і стилістичних особливостей ікон обраних сюжетів

(Трійця, зображення Ісуса Христа, Богоматері та св. Миколая), які створювалися на Полтавщині у 17 – поч. 20 ст., а також техніко-технологічні особливості ікон регіону означеного періоду. В третьому розділі увага зосереджена на розвитку монументального живопису. Через втрату пам'яток, інформацію про ранні періоди виконання стінописів дослідниця ретельно збирає з опублікованих джерел. Розвиток монументального малярства наприкінці XIX – початку XX ст. розглянуто на прикладі двох ансамблів, що збереглися на Полтавщині: Сапмпсонієвської церкви в м. Полтава та Богоявленської церкви с. Обознівка. В розділі приділено увагу творчій спадщині живописця О.Сокола, який в той час виконував стінописи храмах Полтавщини. Результати дослідження викладені у висновках до розділів та у загальних висновках, які відповідають заявленій меті і завданням та дають повне уявлення про результати проведеного дослідження.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертаційна робота написана українською мовою, виклад матеріалу послідовний і логічний. Приємне враження складається від стилю мовлення – текст написаний хорошою науковою мовою і легко сприймається, оскільки не перевантажений громіздкими лексичними конструкціями, іншомовними новітніми термінами, немає нав'язливих повторів.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Наукові результати дисертації висвітлені у 9 наукових публікаціях здобувачки, серед яких 3 статті – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 6 – є апробаціями на наукових фахових конференціях. Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи дисертацію Д. К. Соколової, висловлю деякі побажання та зауваження:

1. Прослідковуючи зміни в іконографії і стилістиці станкового малярства Полтавщини в підрозділах 2.3.–2.6., варто було попередньо обґрунтувати перелік обраних для дослідження сюжетів ікон, щоб підсилити значення цієї групи зображень та уникнути враження, що ікони з іншими сюжетами не збереглися.
2. В роботі звертають на себе увагу занадто розлогі висновки до розділів, які в такому вигляді є скороченим викладом змісту розділів, а не аналітичним узагальненням.
3. Для більшої наочності висловлених аргументів, щодо іконографії та стилістики іконопису Полтавщини, не завадило б складання таблиць, де б були систематизовані результати візуальних спостережень та спеціальних досліджень, показана їх загальна статистика.

Висновок про дисертаційну роботу. Висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну високу оцінку представленої роботи, яка демонструє цільність і наукову новизну. Дисертація Дарини Костянтинівни Соколової «Церковний живопис Полтавщини XVII – Початку XX століть: стилістика, іконографічні та техніко-технологічні особливості» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для культури і мистецтва. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня

доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а її автор – Соколова Дарина Костянтинівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри графіки
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Світлана ОЛЯНІНА